

KAVAK İLÇESİNDE BULUNAN AKŞEMSETTİN'İN BABASI ŞEYH HAMZA TÜRBESİ

Emine YILMAZ*

Özet

Tarih boyunca insanoğlu kendisi ve sevdikleri için ölümden sonra unutulma kaygısı yaşamış olup, ölen kişinin hatırasını yaşatmak için geleneklerine uygun bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir. İslam Öncesi Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan bark/mezarlık kültürü Türk-İslam Döneminde de kendini geliştirerek devam etmiş, devrinin moda, zevk ve geleneklerine göre şekillenerek pek çok eser vermiştir. Defin kültürünün önemli mimari elemanlarından biri olan “Türbeler” tarihte iz bırakmış Şahsiyetler için inşa edilmiş anıt mezarlardır. Ortaya çıkışları, planları, mimari üslupları ve tezyinatları dönemlerinin moda ve zevk anlayışlarını yansıtmaktadır. Anadolu türbelerinin tamamında defin olmadığı, bir kısmının “Makam Türbesi” olarak inşa edildiği bilinmektedir. Birden fazla yerde bulunan Yunus Emre, Saru Saltuk Türbeleri gibi. Sürekliliğin sağlanması için ya vakıflar tanzim edilmiş ya da gönüllülerce sahiplenilmişlerdir.

Aslen Şam’lı olan Şeyh Hamza’nın soyu Hz. Ebu Bekir’e kadar gitmektedir. Asıl adı Hamza Şami bin Mehmet ve Akşemsettin’in babası olan Şeyh Hamza 1383 yılında Şam’dan Anadolu’ya gelip Amasya ve Kavak’da ikamet ettiği sanılmaktadır. Ancak nerede vefat ettiği ve defnedildiğine dair bilgiler oldukça kısıtlı olup, genel olarak günümüze ulaşan kaynaklarda “Amasya yakınlarındaki Kavak nahiyesi” ifadesi geçmektedir. Yöre halkınca, öteden beri aktarılagelen söylenceler doğrultusunda Kavak’ın Mahmut Beyli Köyü’nde Müderrislik yaptığı ve Seyitali Köyü Çambaşı Mevkiinde de ikamet ettiğine inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Hamza, Akşemsettin, Kavak, Türbe, Mezar

SHEIKH OF HAMZA TOMB IS THE FATHER OF AKŞEMSETTİN WHO IS LOCATED IN THE TOWN OF KAVAK

Throughout history, mankind has suffered forgotten anxiety after death for himself and his loved ones, and has gone to a number of precautions appropriate to his traditions to keep his memory alive. The bark / cemetery culture, which has an important place in pre-Islamic Turkish culture, continued to develop itself during the Turkish-Islamic period and has given many works by shaping according to the fashion, pleasure and traditions of the devros. One of the most important architectural elements of burial cultures, "Tombs" is the monumental tombs built for the personalities who left traces in history. Their emergence, plans, architectural styles and ornaments reflect the fashion and pleasure of their era. It is known that not all of the Anatolian species are burials, and some of them are constructed as "Makam

* Arkeolog/Sanat Tarihçisi - Samsun Müze Müdürlüğü; Archaeologist/Art Historian - Samsun Museum Directorate.

Tomb". Like Yunus Emre, Saru Saltuk Türbeleri located in more than one place. In order to ensure continuity, either the foundations were entrusted with volunteers.

The descendants of Sheikh Hamza, who was originally a Shamite goes to Abu Bekir. Sheikh Hamza, whose real name is Hamza Shami bin Mehmet and Akşemsettin's father, is believed to have come from Damascus to Anatolia in 1383 and reside in Amasya and Kavak. However, the information about where he passed away and buried is rather limited, and the expression "The Town of Kavak near Amasya" has been passed in the sources which are generally reached daily. The local people are believed to have lived in the village of Mahmut Beyli village of Kavak in the direction of the rumors which have been transmitted since long and also in the Seyitali Village Çambaşı Mevkii.

Keywords: Şeyh Hamza, Akşemsettin, Kavak, Tomb, Grave

Giriş: Tarih boyunca insanoğlu kendisi ve sevdikleri için ölümden sonra unutulma kaygısı yaşamış olup, ölen kişinin hatırasını yaşatmak için geleneklerine uygun bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir. Böylece oluşan "Mezarlık Kültürü" sosyal ve ekonomik şartlara paralel olarak zengin bir çeşitlilik birikimine sahip olmuş ve Teoloji, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Antropoloji, Etnoloji, Mimarlık, Mühendislik, Geometri, Matematik, Sosyoloji vb. pek

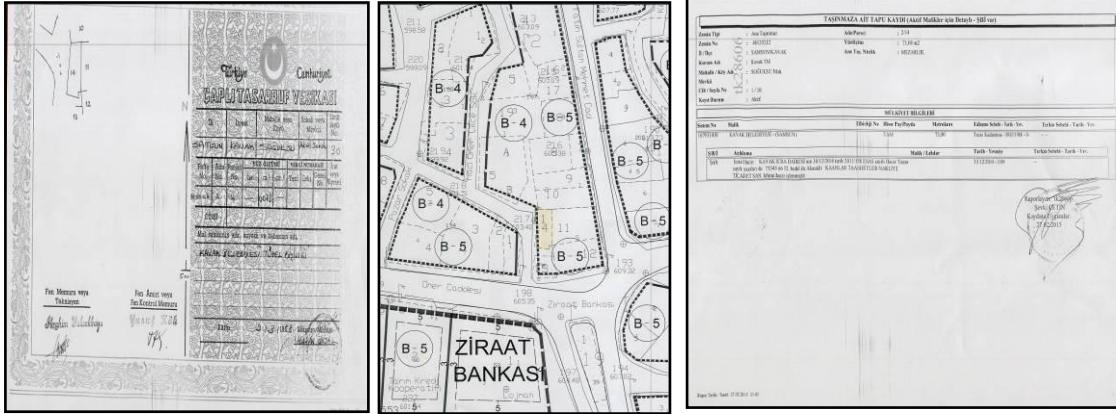
çok bilim dalını ilgilendirecek örnekler sunmuştur. İslam Öncesi Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan bark/mezarlık kültürü Türk-İslam Döneminde de kendini geliştirerek devam etmiş, devrinin moda, zevk ve geleneklerine göre şekillenerek pek çok eser vermiştir. Yekpare dikili taşlar, desen desen işlenmiş şahideler, anıtsal boyuttaki kümbetler ve türbeler günümüzün İnanç Turizmi bakımından en dikkat çekici ziyaret alanlarıdır.

Defin kültürünün önemli mimari elemanlarından biri olan "Türbeler" tarihte iz bırakmış Şahsiyetler için inşa edilmiş anıt mezarlardır. Ortaya çıkışları, planları, mimari üslupları ve tezyinatları dönemlerinin moda ve zevk anlayışlarını yansıtmaktadır. Anadolu türbelerinin tamamında defin olmadığı, bir kısmının "Makam Türbesi" olarak inşa edildiği bilinmektedir. Birden fazla yerde bulunan Yunus Emre, Saru Saltuk Türbeleri konuya örnek verilebilir. Türbe inşa etmekteki amaç; insanların gönlünde yer bulmuş Şahsiyetlerin hatırasının yaşatılması ve duanın kesintisiz olarak devamıdır. Sürekliliğin sağlanması için ya vakıflar tanzim edilmiş ya da gönüllülerce sahiplenilmişlerdir. Zaman zaman savaş, şiddetli cereyan eden toplumsal olaylar ve doğal afetler nedeniyle kısmen ya da tamamen zarar görmüştür türbeler. Hemen ardından yeniden inşa fırsatı bulamayanlar unutulup gitmiş ve yeri hatırlanamaz olmuştur. Aradan geçen zaman kesin bir belge yoksa konuyu muğlak hale getirmiş ve gerçek ile olması istenilen arasındaki çelişki sorgulanmaya başlanmıştır. Bu türbelerden birisi de Akşemsettin'in babası Şeyh Hamza türbesidir.

Şeyh Hamza Aslen Şam'lı olup Soyu Hz. Ebu Bekir'e kadar gitmektedir. Asıl adı Hamza Şami bin Mehmet'dir. Akşemsettin'in Babası olan Şeyh Hamza 1383 yılında Şam'dan Anadolu'ya gelip Amasya ve Kavak'da ikamet ettiği sanılmaktadır. Ancak nerede vefat ettiği ve defnedildiğine dair bilgiler oldukça kısıtlı olup, genel olarak günümüze ulaşan

ettiği bir süreci kapsamaktadır. 1308 senesinde Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi varlığının son bulmasının ardından 1402 tarihinde meydana gelen Ankara Savaşı ve Moğol istilasının yankıları Amasya ve Canik'te yoğun olarak hissedilmiş, Fetret Devri (1402-1413), Mahalli Beylikler ile Devletler arası iktidar mücadelesi, İlhanlı Valileri'nin yönetiminden kaynaklanan karışıklık nihayet Çelebi Mehmed' in 1413 yılında bölgede istikrarı yeniden sağlaması ve ikinci Murat'ın 1421-1451 yılları arasında hakimiyeti ele alması ve birliği sağlamasıyla Osmanlı Devleti'nin imparatorluk olma yolundaki ilk adımları atılmaya başlanmıştır³.

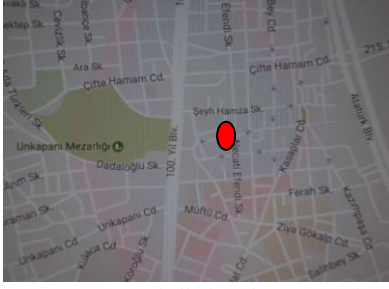
Samsun'un Kavak İlçesindeki Soğuksu Mahallesi'nde yer alan ve 2 ada, 14 parseli oluşturan 73,00 m²'lik bir alan tapu kayıtlarında mezarlık olarak görülmektedir. Aynı alan üzerinde Şeyh Hamza adıyla anılan bir mezar da mevcuttur.

Samsun'un Kavak İlçesi Soğuksu Mahallesi, ada 2, parsel 14 de 73,00 m² lik bir alan tapu kayıtlarında mezarlık olarak görülmektedir.

Genel kanı Şeyh Hamza'nın asıl kabrinin burada olduğu ve 16.-17. yy. Celali isyanları ile Suhte (medreseli öğrenci) olayları sırasında türbenin tahrip edildiğidir. İlçe merkezinde bu kadar küçük bir alanın mezarlık olarak kullanılma olasılığı mümkün olmayıp günümüze ulaşamamış bir türbe alanı olması ihtimali daha olası görülmektedir. Havza, Ladik, Vezirköprü ve Kavak çevresinin bu olaylar sırasında çok zarar gördüğü tüm arşiv ve kaynaklardan bilinmektedir. Kavak İlçesi Şeyh Resul Köyündeki külliye (medrese), Havza İlçesi Şeyh Safi Köyündeki son Selçuklu Şehzadesi Sultan Altunbaş'ın/Gazi Çelebi türbesi ile Atabeyi Şeyh Savcı türbesi, Vezirköprü Tatarkalesi Köyündeki son Selçuklu Sultanı II. Mesut'un türbesi ile Göl Beldesi'ndeki (Zeytin Emirliği) türbeler bu olayların tahrip boyutunu göz önüne seren örnekler olarak gösterilebilir. Maddi ve manevi değeri olan bu kadar tarihi yapının tahrip edilmiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda Kavak İlçesindeki Şeyh Hamza adıyla anılan ve Akşemseddin'in babasına atfedilen mezarın gerçek defin adresi olma ihtimali güçlüdür. Aynı mezar için bir şehit mezarı olduğunu ifade edenlerde mevcuttur. Kişisel sosyal olgu manevi şahsiyetlerin yakınına defnedilme eğilimi taşıdığından Şeyh Hamza Mezarı çevresinde başka definlerinde olması normal bir uygulama olarak görülebilir. Nitekim alanda birden fazla definin bulunması konuyu destekler niteliktedir.

³ Öz 2009: 84.

Samsun Pazar Mahallesi Şeyh Hamza Sokağı

1485 tarihli Canik Tahrir Defteri'nde Samsun'unu teşkil eden Mahalleler sayılırken günümüz Pazar Mahallesi'nin bulunduğu bölgede "Şeyh Hamza Mahallesi" adının da geçtiği görülmektedir. 1642 tarihli Canik Avarız Haneleri Sayımında Şeyh Hamza Mahallesi'nin adını koruduğu görülmekte olup günümüzde isim "Şeyh Hamza Sokağı" olarak varlığını devam ettirmektedir⁴. Bu bilgi Şeyh Hamza'nın anısının ölümünü takip eden yıllardan itibaren

Samsun/Canik de özenle korunduğunun göstergesidir.

Amasya'daki Kurt Boğan Şeyh Hamza Türbesi baldaken Tarzı bir mimari üslup göstermekte olup mimari plan olarak çok yakın benzeri Kavak İlçesine yakın mesafedeki Havza İmaret Mustafa Bey Türbesi (15. yy.) ile Ladik-Ahmetsaray köyü Seyyid Zeynel Abidin Rufai Türbesidir. Ladik'teki türbenin de adı geçen olaylarda zarar görmeye birlikte orijinal planına sadık kalınarak baldaken Tarzı bir mimari üslupla yeniden inşa edildiği bilinmektedir. Halk arasında "Seyyid Zeynel Abidin Rufai" adıyla anılan türbeye ait herhangi bir kitabe bulunmamakta ancak Ladik ilçe merkezinde türbesi bulunan Seyyid Ahmet-i Kebir ile kardeş olduğu inancı ve türbedeki mezar taşlarının Samsun Seyyid Kutbiddin mezarlığındaki mezar taşları ile çağdaş olması göz önüne alındığında 1300'lü yıllarda yapıldığı önerilebilir. Kavak İlçesinde "Şeyh Hamza Türbesi" yapılması düşünüldüğünde, Amasya Kurtboğan türbesi ile de benzer özellikler sergilemesi de göz önünde bulundurularak Havza İlçesi Mustafa Bey İmaret Türbesi ya da Ladik İlçesi Ahmetsaray Köyü'ndeki Seyyid Zeynel Abidin Rufai Türbesine benzer özellikte olmalı ve baldaken tarzı mimari üslupta inşa edilmelidir.

Havza İmaret Türbesi ve Ladik Ahmetsaray Köyü Seyyid Zeynel Abidin Rufai Türbesi ve Baldaken Tarzda İnşaa Edilmekte Olan Kavak Şeyh Hamza Türbesi

Baldaken tarzı türbelerin Beylikler ve Osmanlı döneminde çok sayıda örneği görülmekte olup geç dönemlere kadar sevilerek uygulandığı bilinmektedir. Plan ve form özellikleri yönünden zengin bir çeşitliliğe sahip olan Baldeken Türbelerinde genel olarak kare, dikdörtgen formlar ile altıgen ve sekizgenden oluşan çokgen plan tipleri tercih edilmiştir. Bu örnekler içerisinde dört cephesi açık olanlara rastlandığı gibi iki cephesi kapalı/sağır olan türbelere de rastlamak mümkündür. Mevcut Baldeken tarzı türbelerin çoğunda örgü tekniğinde alması sistemini tercih edildiği görülmektedir. Genel uygulama üç sıra tuğla ve bir sıra kesme taş şeklinde olup kubbede çoğunlukla tuğla tercih edilmektedir. Amasya Merkez Yörgüç Paşa, Halkalı Dede, Suluova-Yolpınar Mahallesi Seyyid Yahya, Aksaray Hırkalı

⁴ Öz 2009.

Sultan, Konya-Akşehir Nasrettin Hoca, Yozgat Akdağmadeni-Çalışkan Mahallesi Ali ve Mahmut Çelebi Türbeleri, Bursa Umur Bey, Kocaeli Gebze Malkoçoğlu Mehmet Bey, İznik Saru Saltuk ve Yakup Çelebi İmaret Türbesi en çok tanınmış Baldeken tarzı Türbe örnekleridir. Türbelerin tamamında defin olmayıp “Makam Türbesi” olarak kullanılanlarda mevcuttur. Amasya Kurtboğan Şeyh Hamza, Havza İmaret, İznik Sarı Saltuk Türbeleri Makam Türbeleri özelliği göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ABDİ-ZADE HÜSEYİN HÜSAMEDDİN (Çev.: A. Yılmaz-M. Akkuş); *Amasya Tarihi*, , Amasya Belediyesi Kültür yayınları, 1986, cilt 1: 170-cilt 2.
- CEBECİOĞLU, Ethem; “Akşemseddin’de Bazı Tasavvufi Kavramlar-I”, *Ankara Üniv., İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, Ocak sayısı.
- ÇELİK, Metin; *Akşemseddin Hazretleri ve Yakın Çevresi*, 2016.
- ÇELİK, Metin; *Makamat-ı Evliya Akşemseddin (Mehmet bin Hamza)*, 2013.
- ENİSİ, Emir Hüseyin (4666); *Menâkıb-ı Akşemseddin*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü.
- GÜNEŞ, Mustafa; “Klasik Türk Edebiyatında Menakıbnameler ve Menakıb-ı Akşemseddin”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 16, Kış 2011.
- KAÇALIN, Mustafa; *Akşemseddin Hayatı, Eserleri*, 1994.
- KÖPRÜLÜ, Orhan-UZUN, Mustafa; “Akşemseddin”, C. II, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, 1989, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- KÖPRÜLÜ, Orhan; *Tarihi Kaynak Olarak 14. ve 15. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri*, (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi 1951.
- ÖZ, Mehmet; “Samsun”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, Cilt:36.
- ÖZ, Mehmet; “Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağında Nüfus (1455-1643)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim fakültesi Dergisi*, 1991, Sayı: 6, 173-205.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet; “XVI. yy.’da Amasya Şehri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XI, 77-109 1996.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Büyük Osmanlı Tarihi, Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan İstanbul’un Fethine Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt:1,1995, Ankara
- YURD, Ali İhsan; *Fatih Sultan Mehmed Hân’ın Hocası Şeyh Akşemseddin: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1972

Ottoman.Uconn.edu
Tarih ve medeniyet.org
kultur.samsun.bel.tr
tr.m.wikipedia.org. Seyitali- Kavak.